

V. МЕТОДОЛОШКИ ОБЈАСНУВАЊА ЗА ТАБЕЛИТЕ ОД МОНЕТАРНИОТ СЕКТОР

Критериуми на дезагрегирање на побарувањата и обврските:

Податоците во агрегираниот биланс на депозитните банки и билансот на Народна банка на Република Македонија (НБРМ) се дезагрегирани согласно секторскиот и валутниот критериум, како и согласно финансискиот инструмент врз основа на кој настануваат определени побарувања и обврски. Податоците во презентираниот биланс се однесуваат на крајните салда на крајот на референтниот период. Износите кои се деноминирани во странска валута се конвертираат според средниот девизен курс на денарот на крајот на референтниот период, согласно индикативната курсна листа на НБРМ.

Во секторската класификација комитентите се распоредуваат во две основни групи: резиденти и нерезиденти. Во рамките на групата резиденти постојат пет сектори: нефинансиски правни лица, држава, банки и останати финансиски институции, други комитенти и население.

- Секторот нефинансиски правни лица опфаќа три подсектори: јавни нефинансиски претпријатија, претпријатија кои не се организирани како јавни, а се во сопственост на Државата во обем поголем од 50% и приватни претпријатија.
- Секторот држава е дезагрегиран на: централна државна власт (Буџет и органи на централна државна власт); институции на централна државна власт (Судови, Обвинителства); фондови (фондови на социјално осигурување и други фондови и агенции); локална власт; установи на јавен сектор (училишта, болници и сл.). Последните два подсектори се носители на монетарните агрегати.
- Секторот банки и други финансиски институции го сочинуваат пет подсектори:
  - Народна банка на Република Македонија (монетарна власт);
  - Депозитни банки;
  - Штедилници ;
  - Осигурителни компании во кои се вклучуваат друштва и заводи кои вршат работи на осигурување и реосигурување, фонд за осигурување на депозити, инвестициони фондови, финансиски институции кои вршат финансиски лизинг и други финансиски услуги;
  - Останати финансиски институции во кои се вклучуваат институциите кои се занимаваат со посредување на пазарот на капитал, брокерски куќи, клириншки куќи, берза.
- Секторот други комитенти вклучува непрофитни и нефинансиски организации (организации со социјално хуманитарен карактер, стопански комори, политички партии, здруженија на граѓани, верски заедници, синдикати, црвен крст).
- Секторот население опфаќа: население и физички лица кои вршат регистрирана дејност.

Во билтенот се сретнува нефинансиски и небанкарски сектор, кој претставува комбинација на дел од претходно наведените сектори, односно опфаќа: нефинансиски правни лица, население, непрофитни и нефинансиски организации. Согласно степенот на развиеност на финансискиот систем во Република Македонија, под останати финансиски институции во билтенот се подразбираат: осигурителни компании и штедилници.

Во рамките на групата нерезиденти постои сектор странски лица кој опфаќа два подсектори: странски правни и физички лица кои вршат регистрирана дејност и банки од подрачјето на поранешна Југославија.

Табела бр.7 Биланс на депозитните банки - Актива

Билансот на депозитните банки претставува агрегиран биланс на средствата и обврските на сите депозитни банки¹.

Во активата на билансот на депозитните банки вклучени се: Ликвидни средства; Депозити кај НБРМ; Девизни средства; Побарувања.

Ликвидните средства ја вклучуваат сметката на банките кај НБРМ² и готовина на банките во благајна.

Депозитите на банките кај НБРМ се однесуваат на ефектите од инструментите на монетарната политика: задолжителна резерва на банките депонирана кај НБРМ, депозити продадени на банките на аукција, благајнички записи купени од НБРМ.

Девизните средства претставуваат побарувања од нерезиденти и вклучуваат: злато (злато во трезор на банка и злато депонирано во странство), девизи и чекови, девизни сметки во странство (редовни девизни сметки во странство и орочени девизни средства во странство), останати побарувања (побарувања врз

¹ Покрај депозитните банки, до 31.05.2001 година билансот на депозитни банки ја вклучуваше и Поштенската штедилница, кога штедилницата е трансформирана во Поштенска банка и е составен дел на банкарскиот систем.

² Во февруари 2002 година беше извршено спојување на жиро сметката на банките кај НБРМ и сметката за задолжителна резерва, во сметка на банките кај НБРМ.

основа на девизни ностро покриени акредитиви и гаранции и врз основа на одобрени кредити) и достасани ненаплатени побарувања.

Побарувањата на банките се класифицирани според видот (побарувања врз основа на одобрени кредити, врз основа на хартии од вредност, останати побарувања и достасани ненаплатени побарувања), рокот (краткорочни и долгорочни), валутата (денарски и девизни) и секторот на кој се однесуваат. Така, од секторски аспект постојат: побарувања од Државата, побарувања од нефинансискиот и небанкарскиот сектор, меѓубанкарски побарувања и побарувања од банки од бивша СФРЈ (се однесуваат на периодот пред монетарното осамостојување на Република Македонија на 26.04.1992 година).

Меѓубанкарските побарувања ги опфаќаат интеракциите помеѓу банкарските институции, односно: кредити одобрени на други банки, депозити депонирани кај други банки, побарување од делови на банки, побарувања врз основа на емитирани хартии од вредност од страна на други банки или други финансиски институции, останати побарувања и достасани ненаплатени побарувања.

Во категоријата "останата актива" опфатени се: основни средства, пресметани недостасани и достасани камати, сомнителни и спорни побарувања врз основа на камата, надомести и провизии и останато. Компонентите се секторски и валутно декомпонирани.

Табела бр.8 Биланс на депозитните банки - Пасива

Во пасивата на билансот на депозитни банки вклучени се обврските што настануваат врз основа на: примени депозити, добиени кредити, емитирани хартии од вредност, капитални сметки и останата пасива.

Депозитите се диференцирани на: депозитни пари (жиро и тековни сметки), депозити по видување, орочени депозити до една година, ограничени депозити и орочени депозити над една година.

Кредитите во пасивата на билансот на депозитните банки се однесуваат на средства кои банките ги добиваат од небанкарски институции, рочно диференцирани со рок на достасување до една и над една година.

Хартиите од вредност се однесуваат на комерцијални хартии од вредност емитирани од страна на финансиските институции во функција на зајакнување на вкупниот финансиски потенцијал. Во банкарскиот систем на Република Македонија досега се емитирани само депозитни сертификати.

Обврските на депозитните банки се секторски декомпонирани на: обврски кон Државата (депозитни пари, депозити по видување, орочени и ограничени депозити на Државата), обврски кон странски лица (врз основа на депозити, кредити или инструменти на надворешен платен промет), позајмувања од НБРМ (кредити, купени депозити на аукција, останати обврски врз основа на примени аванси за откуп на ефективни странски валути, достасани неизмирени обврски), меѓубанкарски обврски (кредити земени од други банки, депозити депонирани од други банки, обврски кон делови на банки, обврски врз основа на емитирани хартии од вредност).

Капиталните сметки го вклучуваат основачкиот капитал на банката (во паричен и непаричен облик), резервниот фонд на банката, посебни фондови (средства за заедничка потрошувачка), како и вкупните приходи и расходи на финансиската институција.

Останата пасива вклучува: одливи на средства врз основа на пресметана недостасана камата, достасана камата и останати одливи. Останатата пасива ги вклучува и комисионите сметки (активности на банката во име и за сметка на други). Воедно, категориите приходи, расходи, добивка за распределба и исправката на различни видови на билансни позиции имаат третман на останати обврски.

Посебна категорија на обврски претставуваат обврските кон банки од поранешна СФРЈ настанати пред монетарното осамостојување (26.04.1992 година), деноминирани во странска валута, врз основа на девизни жиро сметки на банки од поранешна СФРЈ.

Табела бр.9 Биланс на Народна банка на Република Македонија-Активa

Активата на билансот на НБРМ ги вклучува следниве категории: девизни средства, побарувања и останата актива.

Девизните средства на НБРМ се состојат од: монетарно злато во НБРМ и злато депонирано во странство, девизи во форма на ефективни странски пари, чекови, преодна девизна сметка кај овластени банки, резервната позиција во ММФ деноминирана во Специјални Права на Влечење (СПВ), депозити на НБРМ во странски банки, хартии од вредност деноминирани во странска валута на странски лица, пласмани во девизи кај меѓународни финансиски институции и останати девизни средства (девизни ностро покриени акредитиви и девизни ностро покриени гаранции).

Побарувањата на НБРМ од Државата се однесуваат на односите со ММФ (алокација на СПВ и побарувања врз основа на репласирани кредити на ММФ), побарувања од Државата врз основа на

трансакции со странство (екстерна сметка на Државата³), како и побарувања врз основа на пласмани во хартии од вредност. Пласманите во хартии од вредност претставуваат специфична категорија. Имено, емисијата на овие хартии од вредност претставува еден од механизмите во процесот на санирање на банките, преку која се изврши преземање на лошите пласмани во портфолиото на една банка (Стопанска банка). Овие хартии од вредност се во сопственост на Агенцијата за санација на банки. Нивното амортизирање се одвива во склад со склучениот договор помеѓу Државата и Централната банка.

Побарувањата на НБРМ од банки и други финансиски институции вклучуваат: побарувања по кредити, побарувања по хартии од вредност, останати побарувања и достасани, ненаплатени побарувања. Притоа, од аспект на рочната структура кредититите се декомпонирани на: краткорочни кредити (реесконтни кредити, ломбардни кредити, кредити добиени врз основа на аукции) и долгорочни (селективни кредити наменети за кредитирање на аграрот - краткорочни кредити кои со реформите во монетарната сфера, во 1994 година, како квалитативен инструмент за монетарно регулирање се конвертирани во долгорочни).

Останатата актива вклучува: основни средства, средства за посебни намени и според посебни прописи, залихи, приливи врз основа на камати, сомнителни и спорни побарувања врз основа на камата, надомести, како и побарувања од Народна банка на поранешната СФРЈ врз основа на конверзија на старата парична единица (динар) со паричната единица на Република Македонија (денар).

Табела бр. 10 Биланс на Народна банка на Република Македонија-Пасива

Од структурен аспект, пасивата на билансот на НБРМ е составена од: примарни пари; задолжителна резерва на денарски депозити, нето⁴ (утврдените стапки на задолжителна резерва се применуваат на просечната месечна состојба на соодветните депозити. Притоа, во примена е просечен систем на издвојување на задолжителна резерва, според кој банките имаат можност да ги користат средствата на задолжителната резерва за одржување на дневната ликвидност најмногу до 60% од обврската); купени депозити на аукција; продадени благаянички записи на аукција; депозити; девизни обврски кон странство (обврските на НБРМ кон нерезиденти врз основа на чекови и кредитни писма во девизи, како и обврските по искористени кредити од Меѓународниот Монетарен Фонд); депозити на Државата; обврски кон Државата врз основа на трансакции со странство⁵; останата пасива (издвоена задолжителна резерва на девизните депозити на банките⁶, капитални сметки, одливи врз основа на камати - со секторска дистрибуција на одливите врз основа на достасана камата, неизвршени исплати врз основа на наплати во странство, привремени уплати, обврски кон Буџетот на Државата, обврски врз основа на девизни жиро сметки на домашни банки и добиени кредити деноминирани во странска валута, обврски кон добавувачи, обврски врз основа на девизни резерви, обврски по други основи и за останати намени, како и обврски за посебни намени и според посебни прописи и комисионите сметки).

Табела бр.11 Најтесна дефиниција на примарни пари (M0)

Примарните пари, според најтесната дефиниција ги вклучуваат: готовите пари во оптек⁷, сметката на банките кај НБРМ⁸ и готовината во благајна кај банките. Податоците за готовите пари во оптек се преземаат од Дирекцијата за трезорско работење при НБРМ, додека податоците за дневната ликвидност на банките и штедилниците базираат на нивните дневни извештаи доставени до НБРМ.

Табела бр.12;13;14;15 и 16

Монетарните агрегати, како збир на финансиски инструменти класифицирани согласно степенот на нивната ликвидност, се дефинирани на начин компатибилен со меѓународно прифатените дефиниции и критериуми (согласно методологијата за монетарна и финансиска статистика на ММФ, базирана на Системот на национални сметки, 1993). Депозитите вклучени во монетарните агрегати се однесуваат на следните сектори: нефинансиски правни лица, население, други финансиски институции, јавен сектор носител на парична маса (локалната власт и установите на јавниот сектор) и други комитенти-непрофитни нефинансиски институции.

Паричната маса M1 ги опфаќа готовите пари во оптек и депозитните пари. Притоа, депозитните пари се однесуваат на тековни и жиро сметки.

Паричната маса M11 ги вклучува паричната маса M1 и денарските депозити по видување. Релативно високата ликвидност на депозитите по видување (без можност да бидат користени за трансакциони цели)

³ Од јуни 2003 година екстерната сметка на државата е затворена, со што се затворени и побарувањата и обврските на НБРМ врз основа на трансакции на државата со странство.

⁴ Види фуснога 2.

⁵ Види фуснога 3.

⁶ Од јуни 2003 година, банките имаат обврска за издвојување на задолжителна резерва на девизните депозити. Обврската се издвојува во евра и притоа не постои можност за нејзино користење во текот на периодот на исполнување.

⁷ Готовите пари во оптек претставуваат разлика помеѓу вкупниот износ на печатени и ковани пари и износот на готови пари што се наоѓа во благајната на депозитните банки, во трезорот на НБРМ и во дисперзираните трезори.

⁸ Види фуснога 2.

ја наметна потребата од формирање на посебен монетарен агрегат, кој сепак нема практично значење при следењето на монетарните движења.

Паричната маса M2 (ликвидни средства) ги вклучува монетарниот агрегат M1 и квази депозитите. Квази депозитите се дефинирани како краткорочни депозити во кои се опфатени: депозитите по видување, орочените депозити до една година, краткорочни обврски по издадени хартии од вредност и краткорочни кредити од небанкарски институции.

Парична маса M3 (вкупни ликвидни средства), ги вклучува монетарниот агрегат M2 и ограничените депозити (депозити чија употреба е ограничена за одредена намена утврдена со пропис - наменети за покривање на отворени акредитиви во надворешниот платен промет, гаранции, банкарски дознаки и др.).

Парична маса M4 (вкупен депозитен потенцијал на монетарниот систем) ги вклучува монетарниот агрегат M3 и немонетарните депозити т.е. депозити орочени над 1 година, долгорочни хартии од вредност и долгорочни кредити добиени од небанкарски институции.

Табела бр.17: Текови на креирање на паричната маса

Консолидираниот биланс на депозитните банки претставува една од компонентите на монетарниот преглед. Билансот на депозитните банки е базиран на следната главна квантитативна поставка: збирот на домашната и девизната актива е идентичен со збирот на домашната и девизната пасива. При домашна актива еднаква на збирот на домашните кредити и останатата актива и домашна пасива еднаква на збирот на паричната маса и останатата пасива, паричната маса претставува збир на домашните кредити, нето девизната актива и останатите ставки нето, со што тие претставуваат текови на нејзино креирање или повлекување.

Табела бр.18 Преглед на депозитните банки

При домашна актива еднаква на збирот на домашните кредити и останатата актива и домашна пасива еднаква на збирот на паричната маса и останатата пасива, нето домашната актива на депозитните банки претставува разлика помеѓу паричната маса и збирот на нето девизната актива на депозитните банки. Така, компонентите на паричната маса, нето домашната актива, компонентите на нето девизната актива претставуваат текови на креирање или повлекување на нето домашната актива на депозитните банки.

Табела бр. 19 Преглед на Народна банка на Република Македонија

Нето домашната актива на НБРМ претставува разлика помеѓу примарните пари и нето девизната актива. Следствено, текови на креирање или повлекување на нето домашната актива на НБРМ се: нето девизната актива, примарните пари и компонентите на нето домашната актива (кредити одобрени на банките, нето позицијата на Државата кај НБРМ како разлика помеѓу побарувањата од Државата и државните депозити, вклучувајќи ја и екстерната сметка на Државата⁹ и останатите ставки, нето).

Табела бр.20 Монетарен преглед

Монетарниот систем на Република Македонија го сочинуваат Централната банка и депозитните банки. Врз основа на агрегирање на билансот на НБРМ и билансот на депозитните банки се изработува монетарниот преглед. Монетарниот преглед се изготвува како консолидиран биланс на монетарниот систем и претставува основа за негово континуирано следење. Истовремено, монетарниот преглед овозможува и анализа на интеракциите на основните макроекономски сектори: реалниот, фискалниот, екстерниот и монетарниот сектор. Преку анализа на монетарниот преглед се утврдуваат теквите на креирање и повлекување на нето домашната актива на монетарниот систем.

Табела бр.21 Вкупни пласмани на депозитните банки

Вкупните пласмани на банките се однесуваат на кредитите, пласманите во хартии од вредност, останати пласмани и достасаните ненаплатени побарувања врз основа на пласмани. Пласманите на депозитните банки се секторски, рочно и валутно декомпонирани. Согласно прифатените стандарди од областа на монетарната и финансиската статистика за консолидација т.е. исклучување на меѓусебните побарувања и обврски во рамките на еден сектор, пласманите ги исклучуваат меѓубанкарските побарувања.

Табела бр.22 Побарувања на депозитните банки од претпријатијата

Побарувањата од претпријатијата се однесуваат на побарувања врз основа на кредити, хартии од вредност, останати пласмани и достасани ненаплатени побарувања. Согласно видот на сопственоста, диференцирани се: побарувања од јавни, општествени и приватни претпријатија.

⁹ Види фуснота 3.

Депозитните банки одобруваат кредити од различни извори на средства: депозити, сопствени извори, странски кредити, добиени кредитни линии и останати извори.

Побарувањата врз основа на хартии од вредност претставуваат побарувања по краткорочни хартии од вредност (чекови и меници) и побарувања по долгорочни хартии од вредност, односно учества или вложувања на банките во хартии од вредност на нефинансиски правни лица со право на управување и во приоритетни акции, како и специфични вложувања согласно Законот за реструктурирање на дел од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба.

Побарувањата што ја сочинуваат категоријата останати пласмани се однесуваат на дадени аванси во девизи, побарувања врз основа на авали и гаранции, како и аванси во врска со редовното работење на банките.

Достасаните, ненаплатени побарувања се диференцирани на достасани, ненаплатени побарувања врз основа на краткорочни и долгорочни кредити, како и сомнителни и спорни побарувања.

Табела бр.23 Побарувања на депозитните банки од населението

Побарувањата од секторот население се однесуваат на побарувања врз основа на кредити, хартии од вредност и достасани ненаплатени побарувања, диференцирани по валута, рок и намена.

Според намената, краткорочните кредити се дезагрегирани на: потрошувачки кредити, кредити за вршење на самостојна дејност (им се одобруваат на физичките лица кои вршат регистрирана дејност), контнокорентни кредити (рамковни кредити или негативно салдо на тековните сметки) и кредити за други намени. Долгорочните кредити, од аспект на намената можат да бидат: кредити за станбена изградба, за деловен простор, за вршење на самостојна дејност и кредити за други намени.

Табела бр.24 Побарувања на депозитните банки од други комитенти - непрофитни и нефинансиски организации

Побарувањата се категоризирани од аспект на нивната рочна и валутна структура, од аспект на видот (кредити, хартии од вредност, останати побарувања и достасани ненаплатени побарувања), како и од аспект на изворот на средства врз основа на кој се одобрени кредитите. Така, краткорочните кредити во странска валута се категоризирани на кредити одобрени врз основа на странски кредити, кредити одобрени врз основа на депозитниот потенцијал на банката и кредити одобрени врз основа на користени странски кредитни линии.

Останатите побарувања на депозитните банки од други комитенти - непрофитни и нефинансиски организации претставуваат побарување на банката по дадени авали на хартии од вредност и гаранции.

Табела бр.25 Вкупни побарувања на депозитните банки од Државата

Побарувањата на депозитните банки од Државата се однесуваат на побарувања врз основа на кредити, хартии од вредност и достасани ненаплатени побарувања. Како извори на краткорочни кредити одобрени на Државата се користат: странски кредити, кредитни линии, депозитниот потенцијал и останати извори.

Побарувањата од Државата врз основа на хартии од вредност претставуваат побарувања врз основа на специфични хартии од вредност. Така, постојат следниве категории на побарувања врз основа на хартии од вредност:

1. Долгорочни пласмани во хартии од вредност во девизи на јавен сектор - согласно Законот за гарантирање на инвестицијата на стратешки инвеститори и за преземање на одделни побарувања од крајни корисници од страна на Република Македонија, државата ги презеде побарувањата на Стопанска банка а.д. - Скопје од групација на фирми - загубари од билансот на банката, со состојба 31 декември 1999 година, за што на банката ѝ издаде долгорочни обврзници;
2. Побарувања од јавниот сектор врз основа на обврзници - инструменти за плаќање со рок за наплата над една година. Основа за емитирање на овие обврзници се побарувањата по замрзнатите девизни штедни влогови на населението. По распаѓот на СФРЈ, банките во Република Македонија завршија со побарувања кон НБЈ врз основа на редепонирани девизи и врз основа на негативни курсни разлики по кои банките добиваа гаранција од НБЈ. Согласно законската уредба, Државата од билансите на банките го презеде побарувањата врз оваа основа и им издаде обврзници;
3. Побарувања по обврзници издадени од Агенцијата за санација на банка - станува збор за обврзници издадени од страна на Република Македонија врз основа на преземени побарувања од билансот на Стопанска банка во процесот на нејзината поединечна санација. Во функција на санација на најголемата банка и враќање на довербата во банкарскиот систем, Државата ги презеде побарувањата по лоши пласмани на оваа банка.

Табела бр.26 Побарувања на депозитните банки од јавниот сектор-носител на монетарните агрегати:

Побарувањата од јавниот сектор - носител на монетарни агрегати (локална власт и установи на јавен сектор) се однесуваат на побарувања по краткорочни и долгорочни кредити (кредити до и над една година) и побарувања по хартии од вредност.

Табела бр.27 Вкупни пласмани на НБРМ

Пласманите на НБРМ се однесуваат на јавниот сектор и банките.

Побарувањата од јавниот сектор се рочно и валутно декомпонирани.

Побарувањата од депозитните банки вклучуваат побарувања врз основа на: ломбардни кредити, реесконтни кредити, долгорочни кредити, кредити за ликвидност, аукции на кредити, аранжман за реоткуп, останати побарувања и достасани ненаплатени побарувања.

Ломбардниот кредит е инструмент на монетарната политика во крајна инстанца, кој се одобрува за надминување на краткорочните ликвидносни проблеми на банките. Во февруари 2003 година беше укинато ограничувањето на дозволения број на денови на користење на ломбардните кредити.

Аукциите на кредити претставуваат инструмент за регулирање на ликвидноста на банкарскиот систем и за првпат почнаа да се применуваат во ноември 1993 година. Станува збор за колатерализирани кредити, со рок на достасување од 7 дена и каматна стапка формирана пазарно, преку аукцирање на банките на аукциите.

Побарувањата од депозитните банки врз основа на долгорочни кредити се однесуваат на побарувања врз основа на селективни кредити, кои како квалитативен инструмент на монетарната политика беа напуштени на 31 март 1994 година. Во функција на реформирање на емисиониот механизам на централната банка и негова пофлексибилна поставеност, во мај 1993 година НБРМ изврши конверзија на краткорочните побарувања врз основа на селективни кредити во долгорочни кредити.

Побарувањата по хартии од вредност (репо аранжмани) во Република Македонија сè уште не се операционализирани.

Табела бр.28 Инструменти на монетарната политика

Аукциите на благајнички записи се инструменти за монетарно регулирање, кои по дефиниција се наменети за повлекување на примарни пари. За првпат се воведени во февруари 1994 година. Во функција на редизајнирање на инструментите за монетарно регулирање, во правец на нивна поголема пазарна ориентираност и поголема флексибилност, извршени се соодветни промени и во начинот на спроведување на аукциите на благајнички записи. Така, почнувајќи од април 2000 година воведени се два типа на аукции: аукции на принцип “тендер со каматни стапки” (каматната стапка се утврдува пазарно, преку аукцирање на учесниците) и аукции на принцип “тендер со износи” (каматната стапка ја одредува НБРМ, а се аукцира со износите за запишување на благајнички записи). Заради поголема флексибилност во користењето, постојат можности за менување на поставеноста на инструментите и начинот на нивното користење. Аукциите на кредити, како монетарен инструмент за креирање и повлекување на примарни пари, активно беа користени до 1999 година, од кога не постои потреба за нивно користење.

Табела бр.29 Побарувања на НБРМ од Државата

Согласно законските прописи (Закон за НБРМ, јануари 2002 година), НБРМ не одобрува позајмици или кредити на органите на државната власт и органите на државната управа, со исклучок за регулирање на обврските кон ММФ и кредити или позајмици со рок на достасување до 1 ден, без можност за обновување и продолжување.

Побарувањата од односите со ММФ ја вклучуваат нето кумулативната алокација на Специјални права на влечење (вкупно алоцирани и отповикани СПВ) и побарувањата врз основа на репласиран кредит од ММФ. Третман на побарувања од јавниот сектор имаат и пласманите на НБРМ во долгорочни хартии од вредност на Агенцијата за санација на банка (хартии од вредност емитирани од Агенцијата за санација на банка за преземање на долгот по замрзнатите девизни влогови и пласманите во државни хартии од вредност врз основа на аранжмани за реоткуп), како и побарувањата од Државата врз основа на трансакции со странство (екстерна сметка, на која се евидентираат приливи и одливи на Државата кон странство)¹⁰.

Табела бр. 30 Обврски на НБРМ кон Државата

Обврските на НБРМ кон јавниот сектор се однесуваат на депозитите депонирани од страна на јавниот сектор. Согласно методологијата на НБРМ и универзалната светска практика, депозитите на Државата

¹⁰ Види фуснота 3.

не се вклучени во дефинициите на паричната маса, поради нивната специфичност, односно можноста јавните расходи да бидат финансирани преку креирање на буџетски дефицит. Депозитите на Државата се диференцирани според нивната валутна структура. Така, во НБРМ се администрира единствената трезорска сметка на државата (денарска)¹¹, како и сметката на државата во странска валута. Во јуни 2003 година беше затворена сметката на државата на депозитот за поддршка на монетарната политика¹² (отворен во функција на координација на монетарната и фискалната политика и неутрализирање на ефектите од девизните трансакции на Централната банка при откуп на девизи на девизиот пазар т.е. стерилизирање на дел од емитираните денари како потенцијална опасност од нарушување на макроекономската стабилност и обратно). Во обврските кон Државата вклучени се и обврските кон Државата врз основа на трансакции со странство.¹³

Табела бр.31 Обврски на депозитните банки кон претпријатијата

Согласно доминантната класична депозитно - кредитна активност на банките во Република Македонија, обврските на депозитните банки кон претпријатијата вклучуваат депозити на нефинансиските правни лица и кредитите добиени од нефинансиските правни лица.

Депозитите се дезагрегирани од аспект на нивната рочна, валутна и наменска структура. Кредитите се диференцирани согласно нивната валутна и рочна структура.

Табела бр.32 Обврски на депозитните банки кон населението

Обврските кон населението вклучуваат: тековни и жиро сметки, депозити по видување, орочени депозити (до три месеци, над три месеци, до една година и над една година) и ограничени депозити наменети за покривање на акредитиви во домашниот платен промет.

Табелите бр.33, 34, 35 и 36 ги презентираат обврските на депозитните банки кон други комитенти-непрофитни и нефинансиски организации, кон Државата, кон други финансиски организации, како и обврските кон јавниот сектор носител на монетарните агрегати, соодветно. Станува збор за обврски врз основа на различни видови на депозити диференцирани согласно нивната рочна и валутна структура, како и обврски кон непрофитните и нефинансиските организации и кон останатите финансиски институции врз основа на хартии од вредност и краткорочни и долгорочни кредити.

Табела бр. 37 Активни и пасивни каматни стапки на Народна банка на Република Македонија

1. Есконтна стапка: по дефиниција, тоа е стапка по која Централната банка им одобрува есконтни кредити на депозитните банки. Во практиката на Република Македонија, есконтната стапка главно служи како основа за пресметување на казни камати во банкарскиот систем, како и за давање сигнал за промените во монетарната политика.
2. Каматна стапка на ломбардни кредити: ломбардните кредити се инструменти на монетарната политика во крајна инстанца и се одобруваат врз основа на залог на хартии од вредност. Видовите на хартии од вредност што можат да се користат како колатерал и условите за нивно користење се ревидираат на квартална основа и се објавуваат ("Листа на хартии од вредност кои можат да се користат како колатерал за добивање кредити од НБРМ").
3. Каматна стапка на кредити одобрени на аукција: аукциите на кредити се реализираат во согласност со проекцијата на монетарната политика и седмичните проекции за ликвидноста на банкарскиот систем. Основна цел на овој инструмент е регулирање на глобалното ниво на ликвидност на банкарскиот систем. Каматните стапки на овие аукции се формираат пазарно, преку аукцирање.
4. Каматни стапки на кредити кои не се вратени во рокот на достасувањето (затезна камата): оваа камата се пресметува по стапка која е за 200% поголема од есконтната стапка.
5. Каматна стапка на дневното пречекорување на сметката на банката кај НБРМ. Со цел непречено одвивање на платниот промет, банките имаат можност за дневно пречекорување на сметката кај НБРМ, врз основа на залог на хартии од вредност. Доколку пречекорувањето не биде покриено до крајот на утврдениот термин, на износот на дневното пречекорување НБРМ наплатува казна камата (200% над есконтната стапка).¹⁴
6. Каматна стапка за ненавремено издвоена задолжителна резерва: во случај банките да не обезбедат просечен износ на средства на задолжителна резерва, за необезбедениот просек за целиот пресметковен период банките плаќаат камата за 200% повисока од есконтната стапка.

¹¹ Од јануари 2002 година.

¹² Во јуни 2003 година беше извршено пребивање на сметката на Фондот за поддршка на монетарната политика и екстерната сметка на државата, со што овие две сметки се затворени, а преостанатото позитивно салдо е префрлено на единствената трезорска сметка.

¹³ Види фусотата 3.

¹⁴ Во согласност со реформата на платниот промет од 2002 година.

7. Каматна стапка на надоместот за користење на задолжителната резерва: доколку банките во текот на референтниот период ја користат задолжителната резерва над дозволеният процент, независно дали на крајот на истиот период (не)обезбедиле просек, тие плаќаат надомест на износот користен над дозволеният процент, секој ден од користењето по стапка која е за 200% повисока од есконтната стапка.
8. Каматни стапки на благајнички записи продадени на аукција: се прикажува пондерираната каматна стапка на аукциите на благајнички записи одржани во текот на месецот, независно од рочноста на благајничките записи и видот на тендерот.
9. Каматни стапки на задолжителна резерва: издвојувањето на средства за задолжителна резерва и неможноста дел од нив да бидат активно користени претставува стерилизирање на дел од ликвидноста на банките. Овој опортунитетен трошок се надоместува преку камата на задолжителната резерва, која за НБРМ претставува пасивна камата. Оваа камата не се наплатува на вишокот на издвоена задолжителна резерва.

Табела бр.38 Преглед на каматните стапки на депозитните банки

Врз основа на извештаите за каматните стапки, кои на редовна месечна основа депозитните банки ги доставуваат до НБРМ, се изготвува агрегиран преглед на активни и пасивни каматни стапки, за сите видови на денарски депозити (депозити по видување, орочени над 1,3,6,12,24 и 36 месеци) и за денарските пласмани (краткорочни и долгорочни). Каматните стапки на депозитите се диференцирани согласно нивната секторска структура (депозити на население и депозити на претпријатија). Каматните стапки се прикажани со интервал во кој е дадено најниското и највисокото ниво на каматни стапки.

Врз основа на доставените каматни стапки на банките и соодветните позиции од билансите на банките (денарски пласмани и депозити) на месечна основа се изготвуваат пондерирани активни и пасивни каматни стапки на банкарскиот сектор. Прикажаните пондерирани активни каматни стапки се однесуваат на краткорочни денарски пласмани (до 1 година), а пондерираните пасивни каматни стапки се однесуваат на краткорочни денарски депозити (на 3 месеци).

Табела бр.39 Стапка на задолжителна резерва

Банките и штедилниците издвојуваат задолжителната резерва врз основа на просечната состојба на депозитите во претходниот пресметковен период. Пресметковен период е од 11-ти во тековниот месец до 10-ти во наредниот месец.

Притоа, до јуни 2003 година депозитите беа групирани во две групи: депозити на кои се применува повисока стапка и депозити на кои се применува пониска стапка на задолжителна резерва. Во првата група беа вклучени: депозитните пари, депозитите по видување и депозитите орочени до три месеци, кредитите добиени од население и правни лица со рок на достасување до 3 месеци, средствата мобилизирани со емисија на краткорочни хартии од вредност до 3 месеци и останатите депозити по видување со рок на достасување до 3 месеци. Во втората група беа вклучени: депозитите орочени над три месеци, средствата мобилизирани преку емисија на долгорочни хартии од вредност над три месеци, кредитите добиени од правни лица и население над три месеци и останатите депозити со рок на достасување над три месеци. Од јуни 2003 година стапката на издвојување на задолжителна резерва е унифицирана и важи за сите категории на денарски депозити (од аспект на нивната рочна структура). Воедно, од јуни 2003 година банките имаат обврска за издвојување на задолжителна резерва на девизните депозити (види фусноста б), по единствена стапка, идентична со стапката на издвојување на задолжителна резерва на депозитите во денари.